

KATONA CSABA

KÉT DOKUMENTUM A 18. SZÁZAD VÉGÉRŐL

Balatonfüred fürdője, vagy ahogy a kortársak akkortájt nevezték, a Savanyúvíz, sajátos helyzetben volt a 18. század végéhez közeledve. 1786-ban az uralkodó, II. József – több más szerzetesrendhez hasonlóan – a bencés rendet is feloszlatta. A szerzeteseknek el kellett hagyniuk kolostorukat, a rend tagjai csak 1802-ben térhettek vissza Tihanyba. Így a fürdő, amely a rend tulajdonában volt, “állami” kézre került, a királyi Kamara kezelésébe ment át. E helyt két olyan, 1790-ben kelt dokumentumot tesszünk közzé, amelyek ebben az időszakban keletkeztek.

Ezek egyikét Volorits Ferenc volt kántor írta. A levélből egy szomorú emberi tragédia részletei bontakoznak ki: az aggastyán korba ért Volorist hírt kapott István nevű fiának, a volt pálos szerzetesnek a haláláról. Bár a levélből nem derül ki egyértelműen, de valószínűsíthető, hogy az ifjabb Volorits régebben küszködhetett közelebből meg nem nevezett betegségével, mert az Füreden próbálta gyógyíttatni – sajnos, sikertelenül, mert a fürdőről hazatérve hunyt el. Édesapja, aki korábban többi gyermekét is elveszítette, fia hagyatéka iránt érdeklődik az itt közölt levélben. A dokumentumok érdekes, “emberközeli” adaléka Füred gyógyhely mivoltának éppúgy, mint a gyermekeiket elvesztő idős szülők kiszolgáltatott helyzetének.

A másik dokumentum, amely szintén 1790-ben kelt, nem ilyen szomorú történetről tudósít, hanem a füredi fürdő fejlesztésének egy fontos lépéséről. A Füreden régóta honos Oroszy-család Savanyúvíz melletti birtokának cseréjét rögzíti ez a szerződés. Az akkor a Kamara kezelésében lévő fürdő terjeszkedni akart a fokozódó igények miatt, ám a tihanyi apátság volt birtokai mellett számos nemesi család rendelkezett kisebb-nagyobb földekkel. Ezek közül az alsóörsi Mórocza Sámuel, füredi birtokos rokoni nevében és helyett eljárva adta/cserélte el azt a Savanyúvíz közelében fekvő birtoktestet, amely a fürdő számára lehetővé tette a további terjeszkedést, míg az eladóknak – természetesen – készpénzbevételt hozott.

Mindkét dokumentum érdekes és értékes adaléka a 18. század végi Füred mindennapjainak, csakúgy, mint a korabeli írásbeliségnek és hivatalos nyelvnek.

Venerabile¹ Consistorium²,
D[omi]ni, D[omi]ni Gratosissimi Colendissimi!³

Egy Tihani Tisz[telen]dó P[ater]. Benedictinusnak⁴ Erdélyben Testvérehez utasított leveléből szívemnek kimondhatatlan fájdalmaival értettem, hogy egyetlen egy vigasztalásom, Reményem Édes fiam Volorits István Ex Paulinus, a szerzetben Ambrus, a ki Nagyságtoknak kegyességéből Káplánságra tétet vala, a füredi Savanyu Vizen haszontalanul orvosoltatván magát, midőn Káplánságára vissza indulna az utban egy Oskola Mesterénél meg halálozott. Melyre nézve nagyságtoknak Lábaihoz borulván alázatosan könyörgök, méltóztassanak engemet fájdalmas Atyát fiamnak haláláról bővebben tudósítani és ha valami vagyonszája maradt abból részesíteni, bizonyára alamisnául esik mert a több Gyermekeim is meg halálozván, feleségemmel együtt éppen gyámoltalanul maradtam, és öregségemre a ki a 80 esztendőt meg haladtam utolsó szükségre jutottam, mivel hogy a mit kantorságomban szerzettem vala, a gonosz Ember által abból is kiforgattattam. Erre midőn Kegyes válaszszoikat és segedelmeket bizadalommal várnám alázatos kézcsóklással maradok állandoul

Nagyságtoknak és Fő Tisz[telen]dó
Uraságtoknak

gyámoltalan Öreg Szolgájak
Sz[ent] Léleki Volorits Ferencz

Ex Cantor⁵ m[anu] p[ro]p[ria]⁶

Cautae 28a 7bris 1790⁷

N[ota] B[ene]⁸ A Választ méltóztassanak a Kantai Tiszt[elen]dó Minoritak⁹ Gvardiányához dirigalni.¹⁰

Az irat lelőhelye: Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár. Testamentalia. 1. fasciculus. No. 148.

Aláb irtak egy részről mi Ughi Ignác, és Thursky András Fölséges Kamara¹¹ Tihanyi Dominiumának¹² Fiscalissa,¹³ és Tiszt[elen]dó, más részről pedig én Morocza Samuël, mint hi[t]vös társamnak nemes

Oroszi Krisztina Aszonnak, ugy nemkülönben n[emes] Pázmány Éva Aszonságnak, mint néhai Férjérül nemzetes és vitézlő Oroszi Daniel urtul származo Gyermekei Oroszi Pál, Lára, Julianna, és T[e]rezia mint osztatlan Atyafiak természet szerint való Tutrixának¹⁴ Isteni gyámjok ezzel valljuk, hogy én most emlétet Morocza Samuel magamra válalván Plenipotentiariisimnak,¹⁵ és cointerresatusinak terhelve, azoknak minnyájoknak tellyes consensusából,¹⁶ mi pedig emlétet Fiscalis és Tisztartó a Tekéntetes Pesti Cameralis Administratio-nak¹⁷ de Dato 20ae Martii A[nn] Cur[rentis]¹⁸ sub No 1704 eman[u]ált¹⁹ consensusával léptünk a következő s aláb rész örökös cserére, ugy mint

Mivel a Fölséges Kamarának azon egy hold szántó fölünkre, mely vagyon füredi ezen T[ekin]tetes]. n[emes]. Szala²⁰ Vármegyébe levő Helység határába ipen a Savanyó víz forrás[o]knak mellett föl szélrül, és dül a Füredrül, és Aráccsal azon Savanyó vízre vezető utakra, és nemes Oroszi Familiat²¹ örökös joggal illet mert nagy szüksége volna a végre, hogy azon Savanyó víznek kerületét egészen tulajdonává tévén a Publicumnak²² hasznára, és ide feleesebben öszvő jöni szokott Rendeknek s Statusoknak²³ alkalmatosságára szükséges épületekkel, Alékkal²⁴ s kertekkel diszesebben ki ékesithesse, ezért én említett Morocza Samuél mint emlétet Tutrix Aszonságnak, és Hitvös Társamnak Plenipotentiariussa és minden Cointerresatusok[na]k²⁵ mellyet meg egyezésével örökös jussát²⁶ által adtam a föllyeb emlétet Fölséges Kamarának, rajta lévő bolthajtásos épületű pinczével edgyütt sem az emlétet föld eránt, sem pedig a fölséges Kamara által az egész Savanyó víz körül már purisált részbe semmi némő Just,²⁷ usust,²⁸ avagy Juris proprietást²⁹ fönt nem tartván.

Mi pedig föllyeb emlétet Fiscalis és Tiszt[t]artó a fölebbkörül irt Cameralis Consensusnak³⁰ erejével azon jusért most effective³¹ adtunk 1200 Rh[énes] forintokat,³² ugy nem különben Arácsi fönt emlétet n[emes] Szala Vármegyében helyhezttetvén Hely-

ség határában a Balatonra dülő Berki nevezetű Diverticulumba egy tagban hat holdbul álló Rétet, melynek szomszédgya all szélrül a Balaton felül az Aracsi Helység Rétyte, napkeletrül a Fölséges Kamara számára fönt hagyot azon Rétnek egy darabgya, ugy sariaknak, és töb Aracsiaknak Rettye, és szántó fölgyei, föl szélrül a Fölséges Kamara részére fönt hagyot sorok, és Szabó Pál Rettyének része, nap nyugotrul Bertok Ferenczé és most emlétet Szabo Pál rétyének masik darabja, ugy nem különben Szabó János hasonló Rétyte, mellyet az előtt a Tihanyi Dominiumnak Füredi Jobbagyi arendába³³ birtak, effective által adunk t[i]t[ul]ált³⁴ Morocza Samuél Urnak, és általa Plenipotentiariisimnak hasonló örökös jussal, semmi just azokhoz ezentul a Fölséges Kamara részér fönt nem tartván. A törvényes evictiot pedig mind két részrül magunkra valllyuk. Sign[at]ur in Adulis Fürediensibus die 20a Apr[ilis] 1790.³⁵

Nemes Ughi Ignác Fölséges Kamara Tihanyi Dominiumanak Fiscalisa

Nemes Thursky András Tihanyi Cameralis Tiszt[t]artó

Nemes Morocza Samuel, ugy mint a föllyebb említett Asszonsagoknak Plenipotentiariussa

Veszprém Megyei Levéltár. XIII. 15. Morocza család iratai. Nr. 309. A Felseges Kamaraval való cseréről a Savanyó vyz Fundusan

Mindkét irat megtalálásáért és rendelkezésemre bocsátásáért HERMANN ISTVÁN kollégámnak, a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár munkatársának tartozom köszönettel.

1 tekintetes (latin)

2 egyházi bíróság (latin)

3 uraim, legkedvesebb, legtiszteltebb uraim (latin)

4 bencés atyának (latin)

5 volt kántor (latin)

6 saját kezével (latin)

7 1790. szeptember 28. (latin)

8 Jól jegyezd meg! (latin)

9 szerzetesrend

10 irányítani (latin)

11 az állami (királyi) kincstár

12 uradalomnak (latin)

13 ügyvédje (latin)

14 gyámjának (latin)

15 teljes jogú képviselője (latin)

16 egyezéséből (latin)

17 kamarai igazgatásnak, kamarai hivatalnak

18 folyó év március 20-án kelt (latin)

19 1704 szám alatt bejegyzett (latin)

20 Zala

21 családot (latin)

22 közönségnek (latin) – ti. a fűrdőközönségnek

23 méltóságoknak (latin)

24 fásorokkal

25 részben érdekelt társnak (latin)

26 jogát (latin) – ti. tulajdonjogát

27 itt: igényt (latin)

28 használatot (latin) – ti. használati igényt

29 tulajdonjogot (latin)

30 kamarai egyezménynek (latin)

31 gyakorlatban (latin)

32 rajnai forintokat – a fizetőeszköz teljes neve

33 bérletbe (latin)

34 nevezett (latin) – ti. fent nevezett

35 aláíratott a füredi ... -ban 1790. április 20-án